

UDK 502:659.3/.4
Stručni rad
Professional paper

Mirko Jakovljević

EKOLOŠKA KULTURA I MEDIJI

Spoznaja ekologije, kao posebne naučne discipline, doprinela je očuvanju i unapređivanju životne sredine. Utvrđeno je da masovni mediji, posebno, utiču i mogu da obogate ekološku kulturu i izgrade ekološku svest. Pojedini teoretičari (Gidens) smatraju da bi ekološku kulturu mogli da označimo kao više ili manje čvrst sistem vrednosti i mišljenja o životnoj sredini, stanju njenih resursa, opasnostima kojima je životna sredina izložena i konceptima njene zaštite. Do sada su se, kada je u pitanju održivi društveni razvoj, isticali ekonomski, socijalni i ekološki, dok su kulturni činioци zanemarivani. Nedostatak kulturnog aspekta u diskursu održivosti, postao je pažnja brojnih autora. Kultura dobija važnu ulogu u definisanju naših stavova, vrednosti, ali i ponašanja. Negovanje partnerstva u društvu je ključ za kulturnu održivost i razvoj okvira za procenu uticaja kulture na životnu sredinu. Uloga medija u stvaranju ekološke kulture, kao i sam odnos medija prema životnoj sredini, ogleda se u stalnom aktuelizovanju ugroženosti životne sredine, stalnom redefinisaniu usvojenih koncepata za zaštitu te sredine, u redovnom izveštavanju o novim naučnim, teorijskim i praktičnim saznanjima iz oblasti ekologije. U radu se posmatra i odnos vladajućih kulturnih modela i ekološke kulture, sama ekološka kultura kroz prizmu školskih programa kao i edukativna funkcija medija koja ima nedostatke sadržane u preobilju informacija, nepostojanju potrebne selekcije, imperativu da se bude prvi u emitovanju, a ne u kvalitetnom sadržaju emitovane informacije.

Uloga specijalizovanih emisija na televiziji i radiju koje se bave ekološkim problemima je od velikog značaja, kao i doprinos koji daju štampani mediji objavljivanjem analitički uobličениh tekstova na temu zaštite životne sredine, ekoloških akcidenata, koncepata ekološke zaštite, i uopšte o globalnom stanju životne sredine i ugroženosti planete Zemlje. Ostvarivanje

informativne i edukativne funkcije, u oblasti ekološke kulture proističe iz same prirode medija, kao najvažnijeg činioca u posredovanju informacija. Uz to, mediji treba da su rukovođeni programskom koncepcijom i uređivačkom politikom, ali i sopstvenim interesima da se bave sadržajima iz oblasti ekologije. Ti interesi pred medije stavljaju određene profesionalne i etičke obaveze.

Ključne reči: ekologija, mediji, ekološka kultura, zaštita, životna sredina

UVOD

Pojam ekologija prvi put je upotrebio i definisao 1866. godine nemački biolog Ernest Hekel (Ernest Heckel) u knjizi „Prirodna istorija stvaranja”. Do tada ova oblast je smatrana poddisciplinom zoologije, koja se bavila istraživanjem odnosa između životinjskih vrsta i njihove organske i neorganske sredine. Hekel ekologiju definiše kao nauku o domaćinstvu (ekonomiji) životinjskih organizacija. Prema njegovom shvatanju ekologija za svoj predmet ima istraživanje međusobnih odnosa i delovanje živih organizama i njihove prirodne okoline, ali i odnose između prirodnih, organskih i neorganskih faktora i egzistencija organizama, u koje svrstava i čoveka, kao punopravnog člana prirode, odnosno životinjskog sveta” (Marković, 2005: 10-11).

„Ekologija se, međutim, kao samostalna nauka neprestano razvijala, a time i dobijala nove grane. Osim podele na ekologiju biljaka i ekologiju životinja, ekologija se može podeliti i po primeni naučne metodologije i sadržaja proučavanja. Nastaju autoekologija, demekologija, sinekologija, humana ekologija, socijalna ekologija, kulturna ekologija, ekologija zagađenih sredina, radijaciona ekologija, urbana ekologija, sistemska ekologija, kosmička ekologija, predeona ekologija i primenjena ekologija” (Đukanović, 1996: 19). Ovde bismo posebno pomenuli socijalnu ekologiju i definiciju koju daje profesor Danilo Ž. Marković po kome je „socijalna ekologija posebna sociološka nauka koja za predmet svog proučavanja ima specifične veze koje postoje između čoveka i njegove životne sredine, istražujući uticaj životne sredine, i, ukupnost prirodnih i društvenih činilaca na čoveka, kao i uticaj čoveka na njegovu sredinu” (Đukanović, 1996: 21).

„Da bi saznanja koja pruža socijalna ekologija postala osnova za pokretanje društvene akcije na planu zaštite životne sredine, neophodno je postojanje izgrađene

društvene svesti. Ona se izražava kao skup saznanja o ugroženosti ravnoteže u prirodi, i o uticaju tog narušavanja ravnoteže na položaj i egzistenciju čoveka” (Marković, 2001:71).

„Kvalitet životne sredine je stanje životne sredine, odnosno segmenata životne sredine, koje je posledica delovanja prirodnih pojava, odnosno ljudskog delovanja, a koje se iskazuje fizičkim, hemijskim, biološkim, estetskim i drugim indikatorima. Ekonomija resursa treba da obezbedi održivi razvoj sa projektima i procenama koji su optimalni za kvalitet životne sredine” (Đukanović, 1996: 190).

Utvrđen je mnogostrani uticaj masovnih medija, posebno u očuvanju i unapređivanju životne sredine. Spoznaja ekologije, kao posebne naučne discipline, doprinosi očuvanju i unapređivanju životne sredine. Posebno, što svaka čovekova akcija ima svoj početak u misaonosti, odnosno saznavanju potrebnih činjenica, vrednosnom određivanju prema njima i donošenju odluka o potrebi da se stanje promeni, unapredi ili očuva. Masovni mediji mogu da obogate ekološku kulturu i izgrade ekološku svest. „Pri tome, važno je imati uvek na umu Gramšijevu teoriju o ideološkoj hegemoniji, odnosno da se ciljane vrednosti, od strane vlasnika monopola (kapitala, ideologije, sile...) u modernom svetu ne nameću grubom silom, već pristajanjem recepijenata, odnosno javnosti, na usvajanje vrednosti koje se šire putem komunikacionih kanala, odnosno medija masovne komunikacije. Prema Gramšijevom konceptu „hegemonije pristanka”, o kome je pisao još 1979. svaka relevantna društvena grupa, klasa, sloj, kasta, istovremeno ima svoj partikularni pogled na svet” (Jakovljević, 2015: 32).

EKOLOŠKA KULTURA

„Davno već najavljena ekologija medija pokazuje se danas presudnom za uspostavljanje ljudskoga svijeta. Zagađenje virtuelnog medijskog prostora, toliko je da bez dekontaminacije medijskog prostora nema uspostavljanja „čistoga sveta”. Komerijalni mediji moraju razvijati programe utemeljene na slobodnom istraživanju, istini i oslobođeni bilo kakvih pritisaka” (Alić, 2016: 185).

Kulturu čine vrhunska dela velikana ljudske misli, ali i svakodnevne tvorevine ljudskog rada, duhovnog, misaonog, materijalnog, pa i onog u čijoj realizaciji nema toliko proklamovane “uzvišenosti”, “nadahnutosti”, već se taj rad ogleda u stvaranju materijalnih pretpostavki za održivu egzistenciju u konkretnom društvu i u određenom vremenu (Dragičević-Šešić i Stojković, 2000:5).

Ako pođemo od definicije da kulturu čine “nematerijani aspekti jednog društva poput verovanja, ideja, vrednosnih stavova o nekom prošlom, sadašnjem ili budućem događaju, što čini sadržaj jedne kulture, ali i materijalni aspekti u vidu objekata, tehničko-tehnoloških dostignuća, tvorevina koje u datom društvu predstavljaju simbole, kao i skup vrednosnih određenja o sebi samima i drugima u bližem i širem okruženju, ekološku kulturu mogli bismo označiti kao više ili manje čvrst sistem vrednosti i mišljenja o životnoj sredini, stanju njenih resursa, opasnostima kojima je životna sredina izložena i konceptima njene zaštite” (Gidens, 2007:24).

Pored obezbeđivanja neprekidnog trajanja vrednosti i normi nekog društva, značaj kulture za svaku zajednicu ogleda se i u tome što podrazumeva postojanje mogućnosti za kreativnošću, ali i za neprestanim promenama. Koliko će se kreativnost u datom društvu ispoljiti, koliki će njen razmah doprineti razvoju same kulture u okviru koje se odvija, uslovljeno je brojnim društvenim činiocima socijalne zajednice u kojoj se ti procesi dešavaju. Kulturne vrednosti čine statiku društva, s tim što ta statika nije zauvek data, već se usvojene vrednosti menjaju, manjom ili većom brzinom. Nasuprot većinskom mišljenju u određenoj kulturnoj zajednici, nasuprot preovlađujućim vrednostima koje je određeno društvo usvojilo, deluju grupe, koje teže promenama, a one se označavaju kao subkulturne i kontrakulturne. Iako nastale u krilu određenog kulturnog miljea, one odbacuju preovladavajući sistem vrednosti, u celini, ali najšeće samo u nekim segmentima, i promovišu novi sistem vrednosti. Na taj način takve grupe i pokreti javljaju se kao alternativa dominantnoj kulturi. Takav dinamizam doprinosi i vladajućoj kulturi, jer se suprostavlja inertnosti, zatvaranju u uže okvire, a stalnim preispitivanjem već usvojenih društvenih vrednosti utiče na njihovo odbacivanje ili poboljšanje.

U dosadašnjim promišljanjima, kada je u pitanju održivi društveni razvoj, mahom se ističu ekonomski, socijalni i ekološki, dok se kulturni činioci zanemaruju. Na nedostatke kulturnog aspekta u diskursu održivosti, ukazivali su mnogi autori, ističući da kultura ima veoma važnu ulogu u definisanju naših stavova, vrednosti, ali i ponašanja. Kultura doprinosi poboljšanju kvaliteta života, a negovanje partnerstva u društvu je ključ kulturne održivosti. Više autora je ukazivalo na neophodnost stvaranja i razvoj okvira za procenu uticaja kulture na životnu sredinu, ekonomske i socijalne odluke, ističući značaj kulturne različitosti, koju vrednosno izjednačavaju sa biodiverzitetom.

VLADAJUĆI KULTURNI MODELI I EKOLOŠKA KULTURA

Svaka društvena epoha odlikuje se određenim vladajućim kulturnim modelom, koji se stalno menja i nadograđuje, da bi novim usvajanjima kulturnih vrednosti, ili preoblikovanjem postojećih, do tada vladajući model sam sebe ukidao. Kulturu 20. veka, uzetu u najširem smislu kao skup duhovnih i materijalnih tvorevina, karakteriše trijumf ljudskog uma i čitav niz tehnoloških promena, koje se zbog inteziteta i brzine kojom se događaju mogu nazvati revolucionarnim. Ostvaren tehničko-tehnološki napredak, koji je, nesumnjivo, doneo poboljšanje u mnogim sferama života, nije bio praćen adekvatnim razvojem svesti, niti su vrednosni modeli stvarani takvom brzinom da kritički sagledaju ukupnost nastalih promena, lice, ali i naličje “civilizacijskih koraka od sedam milja”.

Nedovoljno izgrađena ekološka kultura, odrazila se u vidu nedostatka adekvatnog kritičkog odnosa prema nosiocima tehničko-tehnoloških promena i njihovim učincima. Prva ukazivanja na probleme u ekološkom spektru ljudske zajednice, mahom su stizala iz najsvesnijeg dela društva, neretko i kao kontrakulturne i subkulturne akcije. Kako se ekološka situacija pomerala ka stanju koje se moglo okarakterisati kao skup neprestanih opasnosti po životnu sredinu, sa tendencijom povećavanja tih opasnosti i po brojnosti i po snazi, počelo je stvaranje vrednosnog koncepta koji možemo definisati kao ekološku kulturu.

U stvaranju koncepta ekološke kulture, pored najranijih mislilaca koji su kritički sagledavali naličje rasta proizvodnje, tehničko-tehnoloških promena, pomeranja granica čovekovih mogućnosti, koji su nesumnjivo dali veliki doprinos postavljanju temelja ovog koncepta, značajna je uloga i obrazovnih ustanova, kao i drugih ustanova i organizacija koje se bave duhovnom i intelektualnom stranom ljudske egzistencije. Takođe, umetnost, u svim njenim vidovima, sadržinski je doprinosila oformljenju ekološke kulture.

EDUKATIVNA FUNKCIJA MEDIJA

U sagledavanju uloge medija stvaranju, uobličavanju i izgradnji ekološke kulture, moramo ukazati na edukativnu funkciju masovnih medija (Radojković i Miletić, 2005:103-104). Pored funkcije da primaoca poruke informišu i zabave, mediji prenose i vrednosne sadržaje višeg nivoa složenosti, koji uobličavaju stav o nekom pitanju, pojavi i fenomenu. Kao što smo napred naveli, usled burnih promena škola je izgubila monopol na edukativnu funkciju kod mladih, a normativno uređenje

školskog sistema, institucionalno organizovanje, manje ili više čvrsta hijerarhija, učinili su školu nedovoljno fleksibilnom da mladim ljudima ponudi znanja koja će biti potpuna, ali i pravovremena. Mediji su, naprotiv, zahvaljujući edukativnoj funkciji, u tome daleko brži, a konzumno područje kome su se obraćali, prevazilazi čak i nacionalne okvire, a kamoli ograničen broj učenika, polaznika neke škole.

Manjkavosti u edukativnoj funkciji, kada je uloga medija u stvaranju ekološke kulture u pitanju, svakako su sadržane u preobilju informacija, nepostojanju potrebne selekcije, imperativu da se bude prvi u emitovanju, a ne u kvalitetnom sadržaju emitovane informacije.

Uloga specijalizovanih emisija na televiziji i radiju koje se bave ekološkim problemima je od velikog značaja, kao i doprinos koji daju štampani mediji objavljivanjem analitički uobličениh tekstova na temu zaštite životne sredine, ekoloških akcidenata, koncepata ekološke zaštite, i uopšte globalnog stanja životne sredine i ugroženosti planete Zemlje.

Na praktičnom planu, masovni mediji kao agensi podsistema nazvanog informaciono-komunikacioni, posreduju između onoga ko uobličava i emituje poruke i primalaca poruka, koji mogu biti stanovnici jedne ulice, sela, grada, nekoliko regiona, pa čak i da se nalaze u nekoliko država ili na više kontinenata. Ostvarivanje informativne i edukativne funkcije, kada je reč o uobličavanju ekološke kulture, odnosno bavljenje pitanjima životne sredine, proističe iz same prirode medijā kao najvažnijeg činioca u posredovanoj informaciji. Uz to, mediji su rukovođeni i sopstvenim interesima da se bave sadržajima iz oblasti ekologije. Ti interesi sadržani su programskim koncepcijama i uređivačkoj politici, koji pred medije stavljaju određene profesionalne i etičke obaveze. Pored obaveze da informaciju saopšte potpuno, istinito i pravovremeno, mediji masovne komunikacije rukovode se i stalnom težnjom da povećaju broj korisnika informacija koje šalju prema primaocima. Ekološka pitanja su, iz razloga što se tiču zdravlja, životnih uslova građana, čak i samog opstanka, pri vrhu sadržaja koje javnost očekuje a korisnici prihvataju. Negativna strana ovog opredeljenja medija zadire u etička pitanja: mediji maksimalno eksploatišu određene ekološke incidente, ne samo iz razloga što žele da obaveste javnost o svim činjenicama vezanim za konkretni događaj, već i zbog senzacionalističkih težnji da ukazivanjem na opasnosti i moguće nove havarije, ciljajući na strah koji je svojstven svakom čoveku, naročito ako mu se najavljuje apokaliptični incident u bližem okruženju, povećavaju svoju gledanost, slušanost ili broj čitalaca.

Ipak, nesumnjivo je da ekološke kulture ne bi bilo, ili bi taj sistem usvojenih vrednosti egzistirao kod daleko manjeg broja posvećenika, ljubitelja prirode i onih koji imaju iznadprosečna znanja o prirodnom okruženju, da nije bilo ogromne diseminacije poruka o ekološkim pitanjima, što su masovni mediji bili jedini u stanju da učine.

Ukazujući na opasnosti usled neodgovornog ponašanja velikih kompanija koje uništavaju životnu sredinu, javljajući o ugroženim životinjskim i biljnim vrstima, stanju mora, problemima sa morskim strujama, otapanju glečera i delova severnog pola, ozonskim rupama, zagađivanju gradova, upotrebi neispravne hrane ili hrane čija genetska modifikacija izaziva probleme kod čoveka, masovni mediji su postali “nervni sistem”, ne samo javnosti, već i posebnog segmenta kulture, koji uobličava vrednosne stavove, znanja, ideje i koncepcije o životnoj sredini, te se sa punim opravdanjem označava ekološkom kulturom.

ZAKLJUČAK

Uloga medija u stvaranju ekološke kulture, kao i sam odnos medija prema životnoj sredini, nije statičan. Dinamika tih odnosa ogleda se u stalnom aktuelizovanju ugroženosti životne sredine, stalnim redefinisanjima usvojenih koncepata za zaštitu te sredine, svakodnevnom podsećanju na opasnosti, redovnom izveštavanju o novim naučnim, teorijskim i praktičnim saznanjima iz oblasti ekologije. Na taj način, upotpunjujući društveni okvir koji smo označili ekološkom kulturom, mediji doprinose usvajanju efikasne ekološke politike, kao skupa mera, planova i postupaka, koji se na nivou određene zajednice usvajaju u cilju očuvanja životne sredine, prirodnih resursa, zaštite reka, vazduha, mora ili priobalja. Kao što je ekološka kultura uslovljena određenim saznanjima, stepenom usvojenih ekoloških stavova o bitnim pitanjima životne sredine, pravovremenim i sadržajnim informisanjem i neprekidnim preispitivanjem postupaka i koncepata ekološke zaštite, tako je i ekološka politika određena ne samo državnim okvirom, već i stanjem ekološke kulture u konkretnoj sredini.

Tamo gde je ekološka kultura razvijenija, tamo gde su dublji i širi uvidi u stanje životne sredine i ekološke opasnosti, tu će i ekološka politika biti utvrđena na vreme i baviće se prevencijom, a ne samo saniranjem posledica neodgovornih postupaka koji ugrožavaju životnu sredinu i izazivaju ekološke incidente.

LITERATURA:

1. Marković, D. Ž. (2005). *Socijalna ekologija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva;
2. Đukanović, M. (1996). *Životna sredina i održivi razvoj*, Beograd: Elit
3. Marković, D. Ž. (2001). *Socijalna ekologija*. Niš: Prosveta; Beograd: Savremena administracija;
4. Jakovljević, M. (2010) *Uticao masovnih medija na razvoj ekološke svesti*, Bijelo Polje, IGP „Pegaz”;
5. Alić, S. (2016), *Medij jezika, filozofija razumjevanja*, Nikšić, Medijska kultura, Civilni forum;
6. Dragičević Šešić, M., Stojković, B. (2000). *Kultura - menadžment, animacija, marketing*. Beograd: Clio;
7. Gidens, E. (2007). *Sociologija*. Beograd: Ekonomski fakultet;
8. Radojković, M., Miletić, M. (2005). *Komuniciranje, mediji i društvo*. Novi Sad: Stylos

ECOLOGICAL CULTURE AND MEDIA

Summary

The knowledge of ecology, as the specific scientific discipline, has contributed to the preservation and improvement of the environment. It was concluded that the mass media, in particular, can affect and enrich the ecological culture and build environmental awareness. Some theorists (Giddens) believe that the ecological culture could be characterized as more or less strong evaluating system and thinking about the environment, the state of its resources, the dangers to which the environment is exposed and its protection concepts. Until now, when it comes to sustainable social development, the economic, social and environmental factors were emphasized, and the cultural factors were neglected. Disadvantages of cultural aspect in the discourse of sustainability, have become the attention of many authors. Culture gets an important role in defining our attitudes, values, and behavior. Growing partnership in society is key to cultural sustainability and to development of a framework for assessing the impact of culture for the environment. The role of the media in creating ecological culture, as well as the attitude of the media towards the environment is reflected in the constant actualization of environmental threats, constantly redefining the concepts for the protection of that environment, regular reporting on new scientific, theoretical and practical knowledge in the field of ecology. The paper contains the relationship of the ruling cultural models and ecological culture, ecological culture itself through the prism of school curricula and educational function of the media that has flaws contained in the overabundance of information, the lack of the necessary selection, the imperative to be the first in a broadcast, not in quality content broadcast information. The role of specialized programs on television and radio dealing with environmental problems is of great importance, as well as the contribution provided by the print media publishing analytical shaped articles on the subject of environmental protection, environmental accidents, the concepts of environmental protection, and general state of the global environment and the threat to the planet Earth. Realization of informative and educational functions in the field of ecological culture derives from the very nature of the media, as the most important factor in mediated

information. In addition, the media should be guided by the program concept and editorial policy, but also its own interests to deal with content related to the environment. These interests put the media in certain professional and ethical obligations.

Keywords: ecology, media, culture, environmental protection, in environment

Adresa autora

Authors' address

Mirko Jakovljević

Kolašin, Crna Gora

kolasinshenovosti@yahoo.com